

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

25. listopadu 2003

Osmá přednáška

Etika návratů: Boží či přirozený zákon

Ještě doháníme, ale už to není tak trapné. Námět, ke kterému jsme se minule nedostali – etika Božího zákona – se totiž prolíná s dnešním námětem, etikou „přirozeného“ zákona. D.v. příště pojedeme na čas!

Minule jsme hovořili o náboženské etice a narazili jsme na odpor českého militantního ateismu. Jenže evropská etika má náboženské kořeny: nemusíme jim věřit, avšak potřebujeme jim rozumět

Nuže, jak že se to rýmuje:

- Základem a východiskem všeho, **zkušenost (zážitek)**
Ne však ve smyslu obsahů smyslového vnímání (sensualismus, empirismus) nýbrž ve smyslu prožívání – jak jsme si vědomi celkového zážitku
 dar jablka: zkušenost není jablko jako časoprostorový předmět, nýbrž zážitek obdarování se vším, co obnáší
 (z toho pak mohu vydělit věcný obsah pro přírodovědu)
- **Náboženský zážitek** světa je především zážitek skutečnosti, která má smysl a je prolnutá hodnotou
 vysvětlujeme: Bůh stvořil, nedošlo k tomu náhodou, je za tom vůle nebo úmysl. Z prožitku úmyslného světa pak vychází dvojí etika
 - **příkazová etika** (a také **etika vděčnosti**) je **etikou proroků** a vizionářů, kteří žijí s pocitem, že Bůh káže (nebo Bůh vyzývá)
 Základní pojem: **Boží vůle**
nevychází ze skutečnosti, nýbrž z možnosti (z ideálu)
 Příkladem je ideál miluj svého bližního, i své nepřátele: je neskutečný, avšak nastavuje laťku
 Podobně ideál rovnoprávnosti: svoboda, rovnost, bratrství, demokracie – to vše je prorocká etika, etika boží výzvy
 Chovej se tak, jako bys už byl v království božím
 - **etika zákona** je oproti tomu **etikou zákoníků** a praktických administrátorů, kteří žijí s pocitem božího řádu, ne vůle
 Základní pojem: **Boží zákon**
vychází ze skutečnosti, co je skutečné, považuje za dobré
 Příkladem je skutečnost hierarchického uspořádání: skutečnost je, že jsou páni a dřívci, tak tomu prostě je
 účelem je stabilita, pořádek, řád, ať boží nebo přírodní
 Chovej se tak, aby to odpovídalo světu

Z minula (vlnovka):

Etika Božího zákona:
dobré je, co je v souladu s Božím řádem kosmu

- **Výchozí teze:** Bůh nepřikazuje, nýbrž tvoří svět se svou zákonitostí

Svět opravdu zákonitý je, není chaos, má svou přirozenost (jak mrzne voda), zákonitost zvířecích skupin, obřadnost ptáků a plazů.

Věřící v této spořádanosti vidí Boží řád, čímž mu přičítá morální závaznost

[Příklad: Rádl v Útěše z filosofie o „morálních zákonech“]

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

- chovat se „přirozeně“ znamená být v souladu s Boží vůlí, chovat se „nepřirozeně“ je pak i morálně zlé,
- jenže není přirozené pouze obvyklé, průměrné? Není pak každé odchylení od průměru morálně zlé?
 - Bytí mimo zákon je svévolné, avšak mimolidská příroda toho není schopná: žije nutně v souladu se zákonem
- **Boží zákon u lidí:** předpoklad tu je, že kde lidé žijí v harmonii s přírodou (podle Božího zákona), jsou šťastní, kde se vzpříčí, ničí sebe i přírodu
- Tak přirozený zákon soucitu oproti nepřirozenému egoismu, avšak problematictější, zákaz kontracepce, založený na Onanovi, omezení porodnosti: ano, to je nepřirozené, **přirozený je hladomor a infanticida – jenže jsou proto dobré?**
- Tedy pozor: Když Ježíš vyzývá k odpouštění oproti lex talionis, vyzývá k nepřirozenosti – Přirozené je nenávidět, Ježíš velí odpouštět

Problém: Přirozený zákon zjevně je, ale co je přirozené, co návykové? Je otroctví přirozené? Je co je přirozené nutně dobré?

➤ **Co je přirozené?**

- Nejjednodušší odpověď: všechno tradiční je přirozené, každá změna je špatná (konservatismus) – tím sice odpadá otázka, co považovat za přirozené, jenže život je změna – a jakmile připustíme změnu, musíme řešit otázku, **kteřá změna je záhodná, která nepřirozená**
- Obvyklé řešení: rozum rozhodne, co je přirozené a tudíž vůle Boží
Tak **Hooker a Locke:** co rozum učí, je přirozené: cokoliv lidé vždy a všude dělali, musí být od Boha, přirozené – vzájemnost je přirozená, otroctví nepřirozené ... ač to vždy a všude ...

Jenže pokud rozum rozhoduje, co je přirozené (a tudíž Boží vůle), pak proč vůbec mluvit o Bohu? Není to jen zdůrazňování předsudků?

Dochází k sekularizaci: příkazová etika se stává etikou ideálu
Zákonická etika se stává etikou přirozeného zákona

Tím se dostáváme k dnešnímu námětu, **ETIKA ZÁKONNOSTI**

* * *

Nuže:

Osmá přednáška**Etika návratů: Boží či přirozený zákon**

- Jak už řečeno, představa přirozeného zákona vyplývá ze způsobu, jímž věřící vnímá svět – jako stvořený,
Bůh tvoří účelně, ne náhodně, tudíž v přírodě můžeme najít stopy jeho vůle – řád
Stoikové přičítají podobnou úlohu LOGU (zároveň Bůh a boží zákon)
Tento zákon je normativní, ne jen popisný, i pro přírodu:
vede přírodu, která se jím řídí nutně a plně
avšak člověk, obdařený svobodou vůle, jej může porušit

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

Vsuvka: co znamená „obdařený svobodou vůle“? Dovede si představit, co není (a mohlo by být), takže má na vybranou mezi tím, co je, a tím, co by mohlo být. Bytost bez představivosti je i bytost bez svobody. (Proto „svobodná“ umění)

- Zajímavý následek: mimolidské tvorstvo, nemajíc svobodu, nemůže narušit Boží zákon - je proto bez hříchu, nevinné?
Přírodní romantismus to předpokládá, proto „návrat k přírodě“ tj. k nevinnosti přírody! Jenže lidé, hřešící, se odcizují od přirozeného zákona

Protože lidé jsou schopní hřešit, Boží zákon, který je vede zpět k harmonii, spontaneitě, se jim jeví jako preskriptivní

- Námaha, násilí, pot tváře i smrt jsou následkem hříchu, spasení by byl návrat k harmonii s přírodním zákonem = boží vůlí. Proto křesťané chápali jako přirozené to, co je snadné, spontánní (Viz „přirozená“ smrt oproti násilné)

Středověk vyvozuje: co je obvyklé, zvykem posvěcené, je i přirozené, příroda sama to učila, proto je to i Boží vůle. Protože změna vyžaduje úsilí, jeví se jako odklon od přirozenosti = Božího zákona!

Odtud představa: každá změna je změnou k horšímu a vlastně rouhání

- **Proto teorie přirozeného zákona (zákonická) tíhne k těžkému konservatismu, zatím co příkazová teorie (prorocká) je radikální, podrobuje „obvyklé“ božím soudu, vyššímu měřítku**

Jenže v době otřesených samozřejmostí se zpochybňuje všechno, jak údajné Boží přikázání, tak vžitě zvyklosti - proto pokus o návrat k starým dobrým zvykům je nevyhnutelně umělý. Trvá pocit, že věci mají svou správnost, svou přirozenost, a že jí je třeba se řídit, avšak odpadá představa, že to je Boží vůle.

- **Proto vzniká jiné, naturalistické pojetí přirozenosti**, které již nechápe řád věcí, řád přirozenosti, jako preskriptivní, nýbrž jako deskriptivní, popisný

Dosud představa přirozeného zákona jako teleologického, vyjadřujícího vůli a příkaz (např. John Locke), teď představa přirozeného zákona jako mechanické pravidelnosti

Podle toho přirozené = to, co je pravidelné, přírodověda zaznamenává pravidelnost, formuje ji jako zákon, tím rozhoduje, co je „přirozené“

Na okraj:

odtud novodobé pojetí „zázraku“ jako něco, co se vymyká přírodní pravidelnosti! přírodovědou stanoveným „přírodním zákonům“ -

oproti biblickému křesťanskému pojetí, zázrak = znamení, něco úžas vytvářející

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

Ještě na okraj:

proto konflikt mezi „vědou“ a „vírou“: představa, že víra stejně jako věda usiluje o vědecké vysvětlení, jen o tom má jiné teorie. Nikoliv: klade jiné otázky, místo otázky příčiny (věda) otázku smyslu (filosofie)

- **Naturalistické pojetí přírodního zákona:**

Aristotelské rozlišení „přirozeného“ a „násilného“ pohybu!

žádný Bůh, který vede vývoj: vývoj je prostě pohyb hmoty.

Zdání teleologie vzniká negací negace

ve střetnutí dvou sil výsledek odstraňuje protiklad,

vytváří zdání účelovosti (příklad expanse plynu v retortě)

Význam pravidelnosti je, že naznačuje, čím se problém řeší:

např. ve vývoji zvířecích těl, kterým se uspokojuje potřeba zvířete

Proto přirozené je zároveň záhodné, byť bez „boží vůle“

- Darwinismus v populárním pojetí: Na počátku byl jen chaos, z něhož se mechanicky vytváří řád, který představuje optimální řešení konfliktu: na př. potlačení práv jedince vytváří genetický fond nejsilnějších a nejschopnějších k přežití (Konrád Lorenz o „tak zvaném zlu“) zatím co společenský instinkt (pomáhání slabšímu, soucit) chrání před nepřirozeným výběrem čirou mocí

(ač fakticky celky chrání své členy)

Také lidské zásahy do přírody mohou být krátkozraké, avšak ne „nepřirozené“. Pokud lidé potlačí instinkt vzájemné pomoci, zničí sebe i svět přírody, ale sebezničením vytvářejí prostor pro nové formy života

Náboženské i naturalistické pojetí se tu z odlišných důvodů dopracovává k stejnému pojetí:

příroda má svůj řád který představuje optimální řešení sporů

- Proto otázka pro náboženské i přírodovědecké pojetí:
co je „přirozené“?

První odpověď, všechno, co je skutečné, jenže tím se nerozlišuje

dobro a zlo. Pak „všechno co není umělé“: Boží dílo nezprostředkované člověkem, či naturalisticky řečeno všechno, co roste a žije samo o sobě, bez lidského přičinění, ale také všechna lidská činnost“ stavět Temelín je pro lidi přirozené

- neposkytuje normativní pohled, nemůže být základem etiky, která rozlišuje dobro a zlo.

Druhé pojetí: Matka Příroda a její hlas - příroda jako vědomý

činitel, který vede všechno: Příroda jako demiurgos, deus sive natura, v 19. stol. jako „vůle k moci“, jako élan vital
Konflikt dvojí vůle: vůle Matky přírody oproti vůli lidské -
Lidská vůle se odcizuje od přírody

Naturalistická etika: založená na přesvědčení že zlo pochází z odklonu od přirozenosti, z odcizení člověka přírodě,
Proto **sleduje strategii návratu**

- **Představa odcizení jako základ vši etiky přírodního zákona**
a věru vši „přirozené etiky

Zlo je následek odcizení od vlastního bytí, strategie etiky musí být strategie návratu k tomuto prapůvodnímu „přirozenému“ bytí:

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

- Středověká Evropa považovala své zvyky za „samozřejmé“, na konci věku dochází k masivnímu otřesu jistot (zhroucení církve (troj-papežství) a volání po reformaci
Střet s „přírodními“ národy: připadají Evropě jako obyvatelé ráje, nepoznamenání pádem: my, oblečení - a oni, nazí a nevinní - únik nejen do ráje srdce ale též do nezkažené přírody
- Představa o návratu (a tím o etice, o tom, co nás povede zpět do napojení s bytím) závisí na představě o tom, jak, v čem jsme se odcizili. Tedy:

Návrat k čemu? Záleží na tom, jak chápeme odcizení.**Trojí výklad odcizení od přírody**➤ **Odcizení od přírody jako odcizení od živého světa, mezi umělými předměty**

- To není jen romantika: po tisíciletí organický život hledal optimální cesty, my jsme je v jedné generaci zrušili: elektřina, auta, topení. V umělém světě není logika, ani správnost. Proto pokušení útěku k přírodě, o obnovu přírodou, vis medicatrix naturae
To je zároveň zdrojem morální orientace, rozlišení co je důležité, co povrchní; vychutnávat život, ne honbu za majetkem
- Důležitá strategie psychohygieny, osobní obnovy
Jenže není to dostatečná sociální strategie:
--země neobsáhne šest miliard bez soustředěného života,
--mimo to „odcizení“ od přírody, obrat k um-ělému - t.j. rozhodnutí pro život ve svobodě, - vytváří i morální hodnoty, ne jen hmotné,
--k tomu je nezvratné, protože nejen počítač, nýbrž i slovo představuje odcizení: vytváříme symbolickou vrstvu mezi sebou a světem.

Přijali jsme odpovědnost, dnes pokus o návrat „k přírodě“ je nezodpovědnost:

možná, že civilizace zahyne a přežije jen hrstka podle navažských mýtů, možná i, že to bude dobře. Potřebujeme přijmout odpovědnost:

příklad rybolovu: máme odpovědnost za ryby, velryby, slony (viz níže)

➤ **Odcizení od přírody jako odcizení od hloubi vlastní (společné?) duše**

- odcizení zakořeněno už v obratu ke svobodě: svoboda sama je odcizení. Když člověk začne mluvit, vytvoří symbolickou vrstvu, která mu dává na vybranou, odvrací se od bezprostřednosti citění k odstupu kritického rozumu, a nevyhnutelně se odcizuje. Člověk je svou přirozeností odcizený (Evernden, *The Natural Alien*)
- Odcizení jako čistě niterná záležitost: odcizili jsme se od nevědomých hlubin svého nitra. Znovunalezení proto musí být také vnitřní: ne zálesáctví nýbrž jóga: ne jen nový postoj k přírodě, nýbrž především nový postoj k hlubině nevědomého (viz. John Seed, *Myslit jako hora*)

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

Teoretické založení z hlubinné psychologie, C.G. Jung: společné nevědomé, individuum je výhonkem (a vědomí výhonkem z výhonku), zatím co pravá skutečnost je hlubinná a kolektivní (Prapůvod: Rousseau!)

- Hlubinná ekologie (pozor: hluboká znamená jen „hledá příčiny krize v lidském zaměření na „rozvoj“, takže může znamenat i Aldo Leopold, pro kterého myslet jako hora znamená hledět si zájmu celku, ne jednoho živočišného druhu, nebo Arne Naess, pro něhož to znamená kulturní stránku ekologie)

Jako „hlubinnou“ označuji představu, že základem všeho odcizení je odvrát individuálního rozumu od našeho pravého bytí, které je preracionální, citové, temné, ženské. Odcizení začíná rozumem: prvotní hřích je pokus myslet, rozhodovat, místo nechat se nést kolektivním pudem. Rozum je panovačný a mužský, city jsou hojivé, kojivé a pečující

- Příručka o *Myslení jako hora*: Ztotožnit se se všemi tvory, procítit hrůzu a lítost, pak mluvit jménem ničeného druhu, nechápající lítost a hrůzu, osvobodit se od rozumu a ponořit se do citových hlubin. To jediný možný začátek, protože pokus o odpovědnost prodlužuje vládu rozumu (Připojit ekofeminismus: odmítnout nadvládu mužů a rozumu ve jménu ženství a citů)
- Přínosné na tomto přístupu: bez harmonie s vlastním nitrem nedosáhneme harmonie s přírodou, bez soucitu nevytvoříme etiku, solidarity všeho bytí je nutná,
 - Jenže** problematický předpoklad nevinnosti citů: nenávisť je také cítění, bez reflexe jsem proti citům bezbranný. I nacismus odmítal rozum a dovolával se citů
 - Podobně rozlišení mužský/ženský? pokud nic určitého, je to prázdné odvolání.
 - Úcta vyžaduje cit zpracovaný reflexí
 - Problematický narcisismus hlubinářů: zahledění do vlastních citů, jako by nešlo o přírodu ani o druhého: za sebepoznáním do Himalají, pak na Nový Zéland na společenství.

Odcizení od vlastního nitra je skutečné, avšak je to základní problém – a je znovunalezení hloubi vlastního nitra dostatečnou etikou?

➤ **Odcizení od přírody jako odcizení od vlastní odpovědnosti**

- Rozhodnutí pro život v pravdě není pro člověka odcizením, nýbrž jeho přirozeností:
 - Vysvětlit: život v samozřejmosti vs. život v pravdě**
 - Odstup to je: člo věk je bytost schopná nejen žít, nýbrž reflektovat, je schopen truchlit a radovat se, omezit se pro dobro celku a druhého, to všechno bychom mohli nazvat „odcizením“. **Jenže to ještě není zdroj zla, jen zdroj možností,** včetně možností soucitu a sebeomezení
- Odcizení je selhání odpovědnosti: příklad vlčí honitby a lidského rybolovu!
 - Člověk svou podstatou nese odpovědnost za všechno mimolidské,**

EMBARGO – Jen pro posluchače Úvodu do etiky ZS 2003 – NEROZMNOŽUJTE, NEROZŠÍŘUJTE

(přesněji, za své zacházení se vším mimolidským)

To samo o sobě není nic nového: co je nové je uvědomění této odpovědnosti

dosud člověk prožíval přírodu jako soběstačnou, sebe jako nezodpovědného

--člověk lovec/sběratel: příroda tajemná moc ná

--člověk pastevec/rolník: příroda partner

--člověk výrobce/spotřebitel: příroda je surovina

Vždy příroda se postará sama o sebe

Teprve svržením atomové bomby si člověk uvědomuje rozsah své odpovědnosti: Dnes, početností i náročností - je nás šestkrát tolik, spotřebujeme 35krát tolik--nápor 576x! Dochází k vylovení ryb, vyhubení živočichů, zničení lesů, zničení ozonu
Argument vždy: potřebujeme pracovní příležitosti (káčení větrolamů je pracovní příležitost, taktéž KZ a odposlech!)

- **Příroda už se nepostará o sebe** - nebo se postará tím, že vyvrhne lidský druh jako neúnosný. Proto **etika znamená taktiku odpovědnosti oproti taktice expanzivního konzumu**:
 - morální argument: prosperita zhoubná lidsky: mít jen, co stačíme milovat
(zhoubnost automobilismu: morální, sociologická, ekologická: koupit auto je sebeničivá blbost!)
 - sociologický: expanse vede k polarizaci, s drastickými následky
Afrika, ale také Mexiko: hlavní úkol předejít polarizaci
 - ekologický důvod: ničíme si svět

➤ **Jenže pak to není naturalistická etika! tj. etika „přirozeného“ chování**

Ano, potřebujeme pochopit své vlastní „přirozené“ sklony, ale pokud návrat není k přírodě nebo k citům, nýbrž k odpovědnosti, nejde o naturalistickou etiku--**přirozený zákon, kterým se zabývá sociobiologie, je jen základem, na kterém budujeme etiku**

A jsme zas kde jsme byli, avšak o něco výš na naší spirále: vyklidili jsme pole od iluze, že příroda rozřeší otázku dobra a zla za nás. Leč zůstává nám otázka: jak rozhodovat?

Nikdo, nic nerozhodne za nás - ani návrat přírodě, ani Boží příkaz, ani osobní vůle, ani společný návyk: každý musí rozhodnout za sebe.

Proto obrat k vlastní systematické etice:

Jak rozhodovat, podle následků či podle správnosti?